

KÖVECSESNÉ DR. GÖSI VIKTÓRIA

A KOOPERATÍV TANULÁS SZEREPE, JELENTŐSÉGE AZ OKTATÁSI FOLYAMATBAN

A KOOPERATÍV TANULÁS SZÜKSÉGSZERŰSÉGE

Napjainkban a kooperativitásra épülő tanulásszervezést több tényező is indokolja. A Jacques Delors által vezetett UNESCO bizottság jelentése, mely *Oktatás – rejtett kincs* címen jelent meg, számos problémára hívja fel a figyelmet, melyek megoldást sürgetnek.

Ezek közül kiemelendő az a **felgyorsult fejlődés, a tudástársadalmakban bekövetkező információs lavina**, mely egyre nehezebbé teszi a felnőtt életre való felkészülést. Sötétben tapogatózunk, amikor a jelen kor óvodásait akarjuk felkészíteni olyan munkakörökre, tevékenységekre, melyek ma még nem léteznek. Amíg régen több száz évre volt szükség egy tudományos paradigmaváltáshoz, addig ma ez kevesebb, mint egy generáció alatt lezajlik. Milyen ismeretekre, milyen tudásra van tehát szükségünk? Emellett a kérdés mellett egyre fontosabbá válik, hogy milyen jellemvonásokkal rendelkezzen a felnőtt életre készülő fiatal, hogy az élethosszig tartó tanulás folyamatában is helyt tudjon állni. Lényeges, hogy alkalmazkodó, együttműködő, kreatív, problémamegoldó személyiséggé váljon. Ahogyan Bábosik István is megfogalmazza, a nevelés célja, eszménye olyan személyiségformálása, aki „szocio-morális vonatkozásban altruisztikus, munkára orientált, kooperatív, toleráns személyiség, az önfejlesztés, önérvényesítés tekintetében pedig a permanens önképzésre motivált, önmaga pozitív adottságait felelősen gondozó, fejlesztő, a változó körülményekhez alkalmazkodni képes, gyakorlatias, összességében tehát konvertábilis lény.” (Bábosik, 2004, 16)

A következő probléma, melyet ki kell emelnünk, amikor az együttműködésen alapuló tanulás szükségességét vizsgáljuk, azoknak a **globális kihívásoknak** a megléte, melyek megoldása az országok, népek közötti folyamatos és hatékony együttműködéssel valósítható csak meg. Ezek közül megemlíthetjük a környezetvédelem, környezeti nevelés, fenntarthatóságra nevelés kérdésköreit, de az egyenlőtlenségek, a népesedési problémák is ide tartoznak.

A **megváltozott szocializáció**, a családi kapcsolatok fellazulása (pl. a

válások hatása), a média, a televízió központi szerepe, ezáltal a szabadidő eltöltésének nagymértékű átalakulása is újabb szerepeket, funkciókat jelent az iskola számára. Napjainkban a diákok nagy része nem jön ki jól a társaival, képtelen az együttműködő problémamegoldásra, a megváltozott szocializációs szokások pedig mindezeket még inkább eltorzítják. A számítógép előtt, a virtuális térben eltöltött idő háttérbe szorítja az „élő kapcsolatokat”.

A **„modern kori népvándorlás”, az urbanizáció**, az etnikai csoportok egymáshoz való viszonya mind szükségesé teszik az oktatási módszerekre való fokozottabb odafigyelést, a kooperativitás erőteljesebb érvényesülését. Slavin, Kagan, Johnson és kutatócsoportjaik is bizonyították, hogy a kooperatív tanulásszervezés jótékony hatással van az etnikai különbségek elfogadására, tolerálására. *„A kooperatív tanulás hatására a kontrollcsoportokhoz viszonyítva javult a különböző etnikai csoportokhoz tartozó diákok közti viszony...., továbbá a kooperatív tanulás fokozott társas fejlődést, javuló társas kapcsolatokat eredményezett.”* (Kagan, 2001, 32) Jelentős eredménynek tekinthető az is, hogy az amerikai és néger tanulók közötti két jegy különbség a tanulmányi eredményekben a kooperatív tanulásszervezéssel megszűnt. Behozták a lemaradásukat a fekete tanulók.

Sajnos a ma iskolája főként a kompetitív módszereket helyezi előtérbe, melyben a versengés áll a középpontban. Feltehető a kérdés, hogyan készítjük fel a felnövekvő generációt együttműködésre, kooperálásra, ha mindez az iskolában nem kap kellő hangsúlyt. Hogyan dolgozzon felnőttként közös problémák, innovációk megvalósításán, hogyan legyen a másik emberrel elfogadó, toleráns, ha nem találkozik olyan módszerekkel, stratégiákkal az iskolai tanulás során, ami az együttműködéshez szükséges alapvető készségeket, képességeket, kompetenciákat fejleszti?

A KOOPERATÍV TANULÁS ÉRTELMEZÉSE

Tény, hogy a magyar oktatásban el kell mozdulni a gyakorlatorientált, az

aktivitáson és a tanulói kezdeményezéseken alapuló kooperatív tevékenységekre épülő pedagógiai módszerek, stratégiák irányába. A kooperatív tanulás Norm Green szerint nem csupán egy tanítási módszer, hanem egy életszemlélet, mely a kölcsönös tiszteleten alapuló együttműködést és a közösség minden tagjának egyéni teljesítményét állítja előtérbe. Előfeltétele az a konszenzus, mely a közösség tagjai közötti kooperáció eredményeként jön létre. Az eddigi tapasztalatok alapján elmondható, hogy azok a tanulók, akik képesek alkalmazni a kooperatív tanulást, az élet más területére is képesek átvinni az együttműködést hirdető szemléletet. (Óhidy, 2011)

A kooperatív tanulási Kotschy Beáta definíciója szerint a *„résztevők együttműködésén alapuló kiscsoportos tevékenység, mely különböző célok elérésére szerveződhet, segítheti az egyes tanulók tanulmányi fejlődését, illetve hozzájárulhat az együttműködéshez szükséges képességek és készségek kialakulásához, a reális önértékelés és a problémamegoldó gondolkodás fejlesztéséhez. Lehetőséget nyújt a szociális magatartásformák gyakorlására, a saját gondolatok és érzések pontos és differenciált kifejezésére, logikus érvelés és következtetés, a társak érzelmeit figyelembe vevő vitakészség elsajátítására. A közös célok, felelősség és az eredményekben való közös osztozás elősegíti a mások iránti tisztelet és segítőkészség, a reális énkép kialakulását.”* (Kotschy, 1997, 277-278)

A kooperatív tanulási forma során a tanulók 4-6 fős csoportokban folytatják tanulmányi tevékenységüket, ahol nagyon fontos szerepe van az intellektuális képességek fejlesztésén és az ismeretátadáson túl a szociális kompetencia formálásának. A kooperatív csoportmunka során jellemző a csoporton belüli függés, az egyéni felelősség, a közös tanulásiirányítás a csoporton belül. A tevékenységek során a feladatmegoldás és a csoporttagok egymással való kapcsolata egyformán fontos. A tanár figyelemmel kíséri a csoport munkáját, és szükség esetén segítően beavatkozik. Az evalváció és a tanulási folyamat reflektálása és értékelése a csoport feladata. (Johnson – Johnson, 1994)

KOOPERATÍV TECHNIKÁK A GYAKORLATBAN

A kooperatív technika neve	Leírása, ötletek, lehetőségek
KERESD A PÁRJÁT!	<p>A csoportok kialakításának számtalan, izgalmas módja van. A társak megkeresése is történhet kapcsolatteremtő játék formájában, pl. úgy, hogy annyi képet vágunk négy részre, ahány csoportot szeretnénk (ha az osztálylétszám nem osztható négyel, akkor egy képet három vagy öt részre vágunk). A képdarabokat szétosztjuk, mindenkinek egyet-egyed, majd fel-szólítjuk a gyerekeket, hogy keressék meg az összetartozókat. A teljes képet összerakók alkotják majd a csoportot.</p> <p>A feladat történhet véletlenül is, amikor mindegy, hogy ki melyik képrészletet kapja, de tudatosan is irányíthatjuk a csoportalakítási folyamatot. Ha először összeállítjuk magunkban a csoportokat, majd a képdarabokat ellátjuk nevekkal, és így osztjuk ki, elérhetjük, hogy „észrevétlenül”, izgalmasan keresgélve, de mégiscsak a mi elgondolásunk szerinti csoportös-zetétel alakuljon ki.</p> <p><i>Pl.: A hulladékos projekt elején a Sashegyi Hulladékkezelő Központtól készült képeket darabolom szét, ezekből alkotunk véletlenszerűen csoportokat, és helyezzük el a képdarabokat a táblánál. Az első feladat rögtön a képekhez kapcsolódik. Milyen berendezések, eszközök, helyszínek jelennek meg a képeken? Mire szolgálhatnak ezek az eszközök? A tanulók motiválása során a beszélgetés, ráhangolás eszközöként is funkcionál ez a kooperatív technika.</i></p>
KI VAGYOK ÉN?	<p>Mindenkinek a hátára tűzünk egy kitalálendő szót. Senki sem árulhatja el a másoknak, hogy mi van a hátán. Feladat: kitalálni, hogy ő kicsoda. Folyamata: egyszerre egyvalakitől egyvalaki kérdezhet és válaszolhat. A következő kérdést másnak kell feltenni. Aki kitalálja a saját hátára tűzött szót, az veszi le a hátáról a cédulát. Nem ül le, hanem továbbra is kérdezhet-nek tőle. A játék minden tantárgy esetében kiválóan alkalmazható. <i>Pl.: Erdei növények, állatok, erdei munkálatok kitalálása</i></p>
KEREK-ASZTAL	<p>Tipikus információgyűjtő módszer. A feladat megértése után a csoportban egy lap megy körbe az óramutató járásának megfelelően, amire a gyerekeknek sorban megoldásokat kell írniuk. Az információgyűjtés addig megy, amíg a csoport-tagok ki nem fogynak az ötletekből. A továbbbításhoz szabályokat is köthetünk, pl. adott időt a válaszadáshoz, a passzolás lehetőségét vagy mást, amit az egyéni felelősség megteremtéséért kitalálunk.</p> <p><i>Pl.: Asztalonként, csoportonként gyűjtenek a gyerekek a különböző szintekhez tartozó növényeket, állatokat az erdőből.</i></p>
SZÓ-FORGÓ	<p>Az előző kerekasztalhoz hasonló technika, de itt csak a „szó” jár körbe az asztaltársaság tagjai között, a gondolatok nem kerülnek írásban kifejtésre. A csoport tagjai sorban, az óramutató járásával egyező irányban elmondják egymásnak a gondolataikat, mely során egy tag beszédidejét meg lehet határozni. <i>Pl.: Beszéljétek meg az erdőjárók jogait, kötelességeit! Minden tanuló fogalmazzon meg legalább egy fontos gondolatot!</i></p>
CSOPORT SZÓ-BONTÓ	<p>A feladat lényege, hogy egy adott fogalom minden betűjéhez keresztretjévszerűen kapcsoljanak a tanulók egy-egy fogalmat, mely tartalmilag kapcsolódik a megadott szóhoz. Az adott fogalom betűi lehetnek szókezdő, szóvégződő betűk, de bárhol elhelyezkedhetnek a szóban. <i>Pl.: A technika kiválóan alkalmas bármely foglalkozás megkezdése előtt, melynek során a gyermekek előzetes tudásáról, a témával kapcsolatos információiról tájékozódni tudunk.</i></p>

STRUKTURÁLT
RENDEZÉS vagy
ASZTALTERÍTŐ

Az asztalterítőt annyi részre szükséges osztani, ahány csoporttag van. A terítő közepét szabadon kell hagyni. A strukturált rendezés ábrája az ismeretek rendszerezésére vagy a különböző vélemények, mondatbefejezések összegzésére szolgál. Előnye, hogy a csoport 4 tagja egyszerre tud dolgozni a vele szemben levő részben, és nem kell a rajzlapot forgatniuk. A középső részbe bekerülhetnek a közös dolgok vagy a csoportosítás elve.

A technika alkalmas a különböző vélemények egyeztetésére, összegzésére is a csoportmegoldás technikával kombinálva. Pl. Egy megkezdett mondatot írunk az asztalterítő közepére: Azért fontos, hogy szelektíven gyűjtsük a hulladékot, mert... A megkezdett mondatot minden tanuló önállóan befejezi a saját részében, majd egyeztetik a négy véleményt, és egy olyan mondatbefejezést fogalmaznak meg, amiben mindenkinek a véleménye megjelenik.

INDIÁN BE-
SZÉLGETÉS

A módszert a csoportmegbeszéléseken használhatjuk. Ötletét az adta, hogy a fiatal indiánok hozzászólásaikat mindig az előttük szólt öregek mondatainak, gondolatainak elismérlésével kezdték. A gyakorlat segíti a másik mondataira való tudatos odafigyelést, fejleszti a fogalmazókészséget, a lényegkiemelést, a tudatos kommunikációt. Alkalmazásakor a hozzászólók a mondanivalójukat mindig az előző hozzászólás összegzésével kezdik.

Pl.: Kiválóan alkalmas a technika a mai „digitális generáció” figyelemkoncentrációjának fejlesztésére. A foglalkozás elején is alkalmazhatjuk a technikát egy megkezdett gondolat befejezésével. Pl.: „Szerintem az erdő szerepe az ember életében az, hogy...” A következő tanuló megismétli, amit a társa mondott, majd folytatja a gondolatot a saját véleményével.

CSOPORT SZÓHÁLÓ
(gondolati térkép vagy
fogalmi térkép)

A csoport minden tagja különböző színű tollat kap. A csomagolópapír közepére kerül a téma (fogalom), amiről értekeznek. Kerekasztal módszer segítségével a csoporttagok a témához kapcsolódó kulcsszavakat írják. A kész lapokat a falra rögzítjük, a csoportok bemutatják egymásnak a kulcsszavak rendszerét. Értékeljük a színek arányát is a lapokon belül, ez mutatja, hogy a csoporttagok aktivitása milyen volt. Ezzel kiszűrhetjük a „láblógatókat” a csoporton belül, és arra tudjuk készíteni a csoportokat, hogy figyeljenek az egyenletes munkamegosztásra. Bármilyen téma feldolgozásának megkezdése előtt alkalmazhatjuk.

A szóbontóhoz hasonlóan az előzetes ismeretek feltárását segíti, de egy tananyag feldolgozását követően is alkalmas lehet a tananyag tartalmának strukturált rendezéséhez, a logikai kapcsolatok megláttatásához.

KÉRDEZŐORSÓ

A kérdezőorsóban a nyíl Milton-kapocs segítségével rögzített, szabadon forgatható. Ennek segítségével véletlenszerűen mozgatható a mutató, éppen ezért izgalmasan osztható ki a kérdés típusa. A feladat az, hogy az egyik diáknak azzal a kérdőszóval kell kérdést megfogalmazni, melyre a nyíl mutat. A másik diák válasza után újra pörgetik a nyilat, és a másik diák fogalmaz meg kérdést. Tulajdonképpen a bevésést segítő módszer, amit a kérdéstípusok véletlen játéka tesz izgalmassá.

Az erdei iskolában állatkártyákat húzhatnak a gyerekek, a kérdezőorsó különböző részeibe pedig a táplálkozás, szaporodás, testfelépítés, életmód, érdekességek...szempontok kapnak helyet. Az állatkártya kihúzása után a gyerekek egymástól kérdezhetnek, és átismételhetik az állattal kapcsolatos tudnivalókat, érdekességeket.

VILLÁMKÁRTYA

A módszer mindegyik változata a bevésést segíti, játékos formában.

1. változat

A csoport tagjai a bevésés céljából kártyákat készítenek, melyeknek egyik oldalán a fogalom, másik oldalán a definíció szerepel. (Természetesen a fogalom–definíció párosításon kívül mást is alkalmazhatunk, kérdés–válasz, kép–szöveg, stb.) A helyes megoldáshoz adhatunk lexikonokat, szemelvényeket vagy egyéb szakirodalmat, melyekben utánanézhettek az értelmezéseknek, vagy a csoportok megoldásait közösen megvitatathatjuk. Ez utóbbi esetben időt kell adnunk az esetleges javítások elkészítésére. A kártyákat elkészültük után egyenlő arányban szétosztják a párok egymás között. A bevésés során az egyik csoporttag a kártya előlapját mutatja párjának, aki elmondja a definíciót, társa ellenőrzi a kártya hátlapján. Így gyakorolnak, majd cserélnek, aztán a párok is cserélnek a csoporton belül. A cél, hogy mindenki ismerje a fogalmak definícióit.

2. változat

A csoport tagjai kártyákat kapnak. A kártyák egyik részén fogalmak, másik részén definíciók (vagy más bevésendő információk) találhatóak. A csoport tagjai csoportmegbeszéléssel keresik meg az összetartozó kártyákat, majd ellenőrzés után ragasztóval összeragasztják őket. Ezután ugyanúgy használják a bevésésre, mint az előzőnél.

3. változat

A csoport tagjai egyénileg készítenek asszociációs kártyákat. A kártya egyik oldalán egy mondat szerepel, melynek értelmezése után a fogalomra asszociálhatunk. A kártya hátoldalán a fogalom található. A kész kártyákkal folyik a bevésés elmélyítése. Az ellenőrzés is ekkor történik, hiszen a kártya csak akkor működik a célnak megfelelően, ha tartalmilag helyes. A páros játék után a csoporttagok kártyát cserélnek.

KEVEREDJ
– ÁLLJ MEG
– CSOPORTO-
SULJ!

Ez a módszer csak azoknak a kérdéseknek az áttekintésére alkalmas, amelyekre a válasz számokban adható meg. A tanulók sétálgatnak a teremben. A tanító így szól: „állj meg!”, majd feltesz egy kérdést, például: „Hány nagy részből áll a szarvasbogár teste?” A résztvevők gyorsan a válasznak megfelelő nagyságú csoportokba tömörülnek, jelen esetben 3 fős csoportokba. Ha kimaradt valaki, akkor arra ügyelni kell, hogy a többiek a következő csoportosulásnál bevegyék őket a csoportba. Ezt lehet olyan formában is játszani, hogy csak a párválasztásig jutunk el, és a gyerekek minden kérdésnél más tanulóval beszélnek meg a kérdésre adott válaszokat.

DOBJEGY KÉRDÉST!	<p>Akkor használjuk, amikor valamit be szeretnénk gyakorolni. Lényeges, hogy rövid kérdés és ugyanilyen terjedelmű válasz szerepeljen a játékban. A gyerekek papírgolyót gyúrnak, amit egymásnak dobálnak a csoporton belül, miközben a kérdéseket is elmondják. A papírgolyó elkapója válaszol, majd ő is kérdező-dobó lehet.</p> <p>A kérdésdobást <i>kíváncsi kockával</i> is végezhetjük, amikor a csoport minden tagja egy kérdést fogalmaz meg a kocka valamennyi oldalára.</p> <p><i>Pl.: Az erdő és az ember foglalkozás végén is szoktam alkalmazni. A kérdések között szerepel: Mit értünk az erdő védelmi funkciója alatt? Milyen erdészeti munkákat ismersz? Milyen szerepe van az erdőnek az ember életében? Mit értünk az erdő közjóléti szerepe alatt?</i></p>
KETTŐS KÖR	<p>A módszer segítségével kiválóan lehet adatok megjegyzését gyakorolni. A diákok kettős körbe állnak, egy külső és egy belső körbe. Szembefordulnak egymással, majd egy negyed fordulatot tesznek jobbra. A tanár irányításával körbesétálnak, és megállás után néhány információt közölnek magukról a velük éppen szemben álló társukkal (pl. név, születési dátum, kedvenc könyv stb.). Végül közösen megnézik, kinek hány információt sikerült megjegyeznie. Jó csoportépítő feladat, ami a memoriter fejlesztése mellett a figyelemösszpontosítás gyakorlására is remek lehetőséget ad.</p> <p><i>Pl.: A különböző tantárgyakhoz kapcsolódóan is jól alkalmazható a technika. Erdei iskolai foglalkozás elején a két kör elindul ellentétes irányba. Taps jelzésre szembefordulnak a külső és belső kör tagjai, párokat alkotnak, és válaszolnak a tanító, foglalkozásvezető által feltett kérdésre. Utána a következő körben más párok alakulnak.</i></p>
SZAKÉRTŐI MOZAIK	<p>A, B, C, D jeleket osztunk ki a csoportok tagjainak. Az új ismeretet tartalmazó szöveget négy részre osztjuk. A csoport minden tagja más-más szövegrészt kap; mindenki egyénileg elolvassa a kapott szöveget; majd az azonos betűjelűek összeülnek, megbeszélik az elolvasottakat és közös vázlatot írnak. Ezt követően mindenki a csoportjába visszamegy, és megtanítja a saját feldolgozott anyagát a csoport többi tagjának.</p>
OKTATÓPOSZTER KÉSZÍTÉSE KOOPERATÍV CSOPORTMUNKÁVAL	<p>A gyerekek egy adott témát feldolgozva oktatóposztert készítenek. A végén „tárlatvezetéssel” járjuk körbe a posztereket, minden csoport bemutatja, ön- és társértékelés kíséretében. A munka során alkalmazzuk a kooperatív csoportszerepeket (eszközfelelő, feladatfelelős, időfelelős...)</p>
ÖTLET-ROHAM MÓDSZER	<p>A módszer lényege, hogy a felvetett problémára mindenki szabadon asszociál. Fejleszti az asszociációs képességet, a lényegkiemelés képességét, és bővíti az ismereteket is. A felvetődött ötleteket címszavakkal írásban rögzítik, majd amikor már kifogytak az újabbakból, közösen átbeszélik a felírtakat. Sokszor az első ránézésre viccesnek vagy túl szélsőségesnek tűnő ötletekből lesznek a végső megoldások.</p>
SARKOK	<p>A csoportalakítás alapja is lehet. A terem sarkaiban különböző állításokat, feladatokat, véleményeket helyezünk el. A tanulók keressék meg azt a sarkot, amivel egyetértenek.</p> <p><i>Pl.: Környezeti nevelés során úgy is alkalmazhatjuk, hogy minden sarok egy-egy állat vagy fa. A gyerekek megkapják a jellemzőket, és annak megfelelően kell sarkot választani, hogy az adott szókártya (jellemző tulajdonság) melyik sarokra (állat vagy növényfajra) igaz.</i></p> <p><i>Vagy: A tanterem 4 sarkába szókárttyákat teszünk fel a 4 évszakra (tavasz, nyár, ősz, tél). A 4 sarokban helyezkednek el a tanulók, és szóforgóval megbeszélgetik, hogy az adott évszakban mi történik a madarak életében, és mi, emberek, mit tudunk segíteni. Minden csoport elmondja a gondolatait, majd az asztalon elhelyezett képekből, szókárttyákból minden csoportnak ki kell választania, melyik kapcsolódik a saját évszakához. Ezt követően egy táblai ábrán helyezik el a kulcsszavakat és a képeket a gyerekek. Az elhelyezendő szókárttyák: fiókanevelés, fészekrakás, madáretetés, madáritatás, odú tisztítása, odú kihelyezése, elköltöznek a madarak, visszatérnek a madarak.</i></p>

A táblázat Bacskay Bea – Lénárd Sándor – Rapos Nóra – L.Ritók Nóra: *Kooperatív tanulás* című irodalom alapján került összeállításra.

FELHASZNÁLT IRODALOM

■ Bábosik István: *Nevelélmélet*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
 ■ Bacskay Bea – Lénárd Sándor – Rapos Nóra – L.Ritók Nóra: *Kooperatív tanulás*. http://kih.gov.hu/documents/10179/1313714/20_Kooperativ_pcs.pdf (2016. július 20.)

■ Dr. Spencer Kagan: *Kooperatív tanulás*. ÖNKONET Kft., Budapest, 2001.
 ■ Kotschy Beáta: *Kooperatív tanulás*, In.: *Pedagógiai lexikon II.* (szerk.: Báthory Z. - Falus Iván) Keraban Kiadó, Budapest, 1997. 277-278.o.

■ Óhidy Andrea: *Az eredményes tanítási óra jellemzői – kooperatív tanulási formák a gyakorlatban*. Új Pedagógiai Szemle, OKI, Budapest. www.upsz.hu (2011. március 13.)
 ■ Réthy Endréné (szerk.): *A tanítás – tanulás hatékony szervezése*. EDUCATIO Kiadó, Budapest, 2008.